

О. Є. Шандрівська¹, О. В. Пиж²

ORCID: ¹ 0000-0002-4335-2423; ² 0009-0007-5864-8087

Національний університет “Львівська політехніка”

¹ Кафедра маркетингу і логістики

² Кафедра економіки підприємства та інвестицій

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

<https://doi.org/10.23939/smeu2024.01.259>

© Шандрівська О. Є., Пиж О. В., 2024

Досліджено роль та місце України на світовому ринку зерна, ідентифіковано вплив війни на обсяги виробництва та експорту зернових культур в Україні, розкрито роль експортного потенціалу зернової промисловості в умовах війни. Окреслено складники кон'юнктури українського ринку зерна, зокрема зосереджено увагу на аналізі динаміки цін на зернові культури та чинники, які на неї впливають; виявлено основні перешкоди розвитку ринку зерна в умовах війни. До основних чинників протидії розвитку експортного потенціалу зернової промисловості належать такі: зменшення посівних площ, блокування морських шляхів, заборона транзиту через низку європейських країн. Запропоновано систему заходів щодо подальшого розвитку виробництва та експорту зернових культур з України.

Ключові слова: врожайність зернових культур; посівні площі; ринок зерна; кон'юнктура зернового ринку; експорт зерна; логістичні ланцюги поставок; безпека.

Постановка проблеми

В умовах війни постали гострі питання безпеки виробництва зернових культур, гарантування безпеки постачання вантажів логістичними маршрутами на тимчасово непідконтрольних територіях, експорту зерна сухопутними та водними коридорами до економічно слабозвинутих країн. Бойові дії в Україні актуалізували такі ризики, як втрата об'єктів виробничої та складської інфраструктури, втрата зернових вантажів, безпеки перевізного процесу в умовах війни тощо. Тому нагальним завданням для України є усунення загроз поставок зернових вантажів, які виникли через повномасштабне вторгнення і створення безпечних умов підтримки виробництва та експорту зернових культур з України.

Україна є важливим гравцем на міжнародному ринку зерна, одним з гарантів продовольчої зернової безпеки в світі та має потенціал у нарощенні виробництва й експорту зернових. До початку війни Україна очолювала світові обсяги експорту соняшника, у продажах кукурудзи посідала друге місце, ячменю – третє, забезпечуючи також десятку частину глобальних потреб у пшениці. Української агропродукції вистачало для потреб 40 млн осіб з потребуючих країн. Через вплив пандемії коронавірусу (2019 р. – дотепер) та подорожчання енергоносіїв, розірвання логістичних експортно-орієнтованих ланцюгів поставок, ціна на збіжжя у цей період піддавалась істотним коливанням. Ще більше загостило кризу російське вторгнення, фактично ізолювавши українську агропродукцію від світових ринків зерна. Україна втратила доступ до близько чверті посівних площ, а порти, через які вивозили за кордон до 90 % зерна, опинилися заблокованими. Треба заува-

жити, що Чорноморський коридор з наявних шляхів експорту зернових вантажів упродовж тривалого періоду є найбільш ефективним з огляду на масштаби перевезення вантажів водним транспортом та розвинуту припортову інфраструктуру. Через вихід РФ із зернової угоди для контрагентів ринку зерна важливим завданням став пошук альтернативних шляхів експорту зернової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Ринок зерна в Україні досліджувало багато вчених. О. Лотиш вивчала роль України на світовому ринку зерна, виклики та загрози, які спричинила повномасштабна війна. Внаслідок досліджень наведено заходи щодо зменшення негативного впливу війни на світову продовольчу безпеку з огляду на зростання цін на зернові та виникнення дефіциту зерна [16]. С. Г. Черемісіна у роботі [26] провела комплексний аналіз ринку зерна в Україні та обґрунтувала пріоритетні заходи щодо його подальшої стабілізації та підвищення конкурентоспроможності, запропонувала пріоритетні заходи, що сприятимуть подальшому розвитку внутрішнього зернового ринку. М. М. Ільчук та інші у [9] проаналізували сучасний стан ринку зерна в Україні та обґрунтували підходи до вибору ефективних напрямів його стабілізації і підвищення конкурентоспроможності зерна на світовому ринку, серед яких треба визначити систему заходів для стабілізації ринку зерна в Україні та узгодження інтересів учасників цього ринку. В. А. Казьмір у дослідженні [10] обґрунтував важливість розвитку ринку зерна та висунув пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності та регулювання безпеки експорту зернових культур. О. Г. Шпикуляк та І. Д. Білокінна у [27] проаналізували вплив інституційного забезпечення на поведінку і функціонування сільськогосподарських товаровиробників. Ідентифікували основні форми, які впливають на взаємодію держави та аграрного бізнесу. В. В. Лагодієнко та інші [13] здійснили аналіз експорту пшениці з України та довели потребу внесення мінеральних добрив для збільшення родючості цієї зернової культури. Я. Месель-Веселяк у роботі [17] дослідив стан та перспективи виробництва зернових культур в Україні та потенційні можливості для підвищення врожайності. Т. Ф. Ларіна, А. І. Литвинов та О. М. Потишняк у праці [14] досліджували переваги контрейлерних перевезень аграрної продукції на світовий ринок. О. П. Антонюк у [1] здійснив аналіз структури експорту агропродовольчої продукції. У [11] О. М. Ковальова ідентифікувала потенціал розвитку зернового підсектору економіки України та внутрішнє споживання зернових культур.

Значну увагу щодо стану та тенденцій розвитку ринку зерна проявляють такі стейкхолдери, як Міністерство аграрної політики та продовольства України, яке ініціює урядові програми розвитку зернопродуктового підкомплексу та здійснює державну підтримку суб'єктів українського ринку зерна [6]; Foreign Agricultural Service, яке вивчає перебіг війни супроти України та її вплив на глобальну сільськогосподарську та продовольчу безпеку [30]; Головний елеваторний сайт, який зосереджується на питаннях елеваторної галузі України, зокрема щодо питань переробки зернових та олійних культур, зернової логістики і зернотрейдингу [5]; консалтингова компанія UkrAgroConsult, яка досліджує трансформацію кон'юнктури українського ринку зерна, зокрема в частині коливання цінової політики експортно-орієнтованих зернових потоків [25]; Agroportal, що представляє інтереси малих та середніх сільгоспвиробників, агрохолдингів та інших контрагентів на ринку зерна, зокрема, здійснює пошук можливих альтернативних варіантів логістичних маршрутів експорту українського зерна сухопутними кордонами [12]; Інформаційне агентство України, яке представляє результати роботи зернового підкомплексу широкому колу зацікавлених осіб, зокрема, щодо відновлення зернового коридору в умовах війни [20] та низка інших зацікавлених осіб.

Незважаючи на значні дослідження авторів та низку запропонованих заходів, проблематика безпечного постачання експортних зернових вантажів в умовах збурень є вельми актуальною та потребує подальшого вивчення.

Формулювання цілей та завдань статті

Автори гіпотетично припускають, що на кон'юнктуру українського ринку зерна під час війни має істотний вплив чинник безпеки перевезень вантажів та інституційний вплив міжнародних стейкхолдерів щодо відновлення сухопутних та водних логістичних коридорів експортно-орієнтованих вантажів.

Мета роботи – провести дослідження стану та тенденцій розвитку кон'юнктури українського ринку зерна в частині розкриття експортного потенціалу зернової промисловості України з огляду на потребу відновлення логістичних ланцюгів поставок експортно-орієнтованих зернових потоків в умовах блокування сухопутних та водних коридорів перевезення вантажів. Завданнями дослідження стали:

- здійснення аналізу кон'юнктури ринку зернових вантажів в частині аналізу експорту зернових вантажів з України;
- виявлення “вузьких місць” експорту зернових вантажів логістичними маршрутами, зокрема “зерновим коридором” з липня 2022 р. дотепер;
- ідентифікація експортного потенціалу зернових вантажів з України та визначення подальшого розвитку виробництва та експорту зернових культур.

Методологія дослідження

Для досягнення мети дослідження використано сукупність наукових методів, які забезпечили концептуальну цілісність дослідження, зокрема: системний – для висвітлення концептуальних основ ідентифікації чинників впливу на стан кон'юнктури ринку зерна; діалектичної логіки, індукції, дедукції – для обґрунтування напрямів інфраструктурного забезпечення в частині відбудови ринку зернових вантажів; порівняльного та статистичного аналізу – дослідження специфіки функціонування світового та українського ринку зернових вантажів; проблемно-орієнтований – для виявлення проблем на ринку зернових вантажів в умовах війни; статистичного аналізу – для аналізу динаміки експорту пшениці світовими лідерами, динаміки параметрів виробництва зернових вантажів в Україні у період 2016–2022 рр., аналізу закупівельних цін на зернові культури в Україні 2023 р.

Показники розвитку ринку зерна ідентифіковані у маркетингових роках (мр.) та календарних роках (рр.).

Виклад основного матеріалу

Світовий ринок зернових вантажів характеризується стійкими темпами виробництва. У 2021/2022 мр. урожай пшениці у світі становив 780,3 млн тонн. У 2022/2023 мр. показники збору пшениці сягнули 788,3 млн тонн. Очікується, що у 2023/2024 мр. обсяги збору будуть становити 789,8 млн т. (або 101,217 % щодо 2021/2022 мр.) [20].

Ринок кукурудзи є найбільшим у структурі зернових вантажів. Країною – лідером з виробника зернових продовжує бути США з часткою ринку 30,18 %. Лідерами з виробництва кукурудзи також є Китай та Бразилія, частка у світовому ринку зернових яких становить 23,99 та 11,66 % відповідно. Значну роль на світовому ринку кукурудзи відіграють країни ЄС, їх частка становить 4,52 %, Індія посідає 3,12 %, Аргентина – 2,94 %, Мексика – 2,42 % в структурі відповідно. Україна, незважаючи на нестабільний стан всередині країни, також посідає лідерські позиції з вирощування кукурудзи з часткою ринку 2,34 % [29].

Однією з провідних культур на світовому ринку зернових є ячмінь. Його економічно вигідно експортувати, оскільки є широкий ринок збуту та низькі витрати на виробництво. Лідером в експорті ячменю у світі є країни ЄС, які у 2022/2023 мр. виростили 51,45 млн тонн цієї культури, друге місце посідає рф з показником 21,5 млн тонн; серед лідерів виробництва та експорту ячменю є Австралія (або 13,7 млн т), Канада (9,99 млн т), Туреччина (7,4 млн т), Великобританія (7,4 млн т) та Україна (6,1 млн т).

У 2022/2023 мр. країни змогли експортувати 212,9 млн тонн пшениці. Основними експортерами є росія, Австралія та країни ЄС, на які припадає понад 50 % вантажних перевезень пшениці. Канада та США посідають четверте та п'яте місця на світовому ринку в сегменті експорту пшениці з часткою ринку 12 та 10 % відповідно. Україна у 2022/2023 мр. змогла посісти шосте місце з експорту пшениці та її частка у світовому експорті досягнула 6 %. Вагомий потенціал щодо експорту пшениці у 2023/2024 мр. мають Єгипет, Індонезія та Китай.

Таблиця 1

Аналіз динаміки експорту пшениці світовими лідерами, тис. тонн

Країна	2020/2021	Частка до загалу	2021/2022	Частка до загалу	2022/2023	Частка до загалу	2022/2023/ 2020/2021
росія	39100	0,19	33000	0,17	43500	0,20	1,11
ЄС	29788	0,15	31915	0,16	37000	0,17	1,24
Австралія	1920	0,009	25958	0,13	29500	0,14	15,36
Канада	27722	0,14	14990	0,07	25000	0,12	0,90
США	26636	0,13	21501	0,11	21500	0,10	0,81
Україна	16851	0,08	18 844	0,09	13500	0,06	0,80
Аргентина	9597	0,05	17651	0,09	7500	0,04	0,78
Інші країни	51786	0,25	36041	0,18	35400	0,17	0,68
Разом	203400	1	199900	1	212900	1	1,05

Джерело: систематизовано авторами за [29]

Вагоме місце на світовому ринку зерна посідає український ринок зернових вантажів. Обсяг виробництва зернових культур в Україні у 2022 р. зменшився на 40 % порівняно з 2021 р. Падіння врожайності зернових у 2022 р. пояснюється зменшенням посівних площ, скороченням економічної активності та порушенням логістичних ланцюгів в умовах війни. Незважаючи на негативні очікування аграріїв, на серпень 2023 р. вдалось зібрати 16 млн 574 тис. тонн зерна нового врожаю на площі 3782 тис. га. Лідерами продовжують залишатись сільгосптоварвиробники Миколаївщини, яким вдалось змолотити 82 % посівних площ [6].

Таблиця 2

Аналіз динаміки параметрів виробництва зернових вантажів в Україні у 2016–2022 рр.

Рік	Пшениця			Кукурудза			Соняшник		
	Врожай, тис. т	Площа, тис. га	Врожайність, т/ га	Врожай, тис. т	Площа, тис. га	Врожайність, т/ га	Врожай, тис. т	Площа, тис. га	Врожайність, т/ га
2016	26000	6190	4,20	27984	4240	6,60	13627	6073	2,24
2017	26144	6361	4,11	24685	4480	5,51	12236	6034	2,03
2018	24633	6604	3,73	35782	4564	7,84	14165	6117	2,32
2019	28325	6809	4,16	35763	4974	7,19	15254	5928	2,57
2020	25167	6571	3,83	29387	5432	5,41	13110	6457	2,03
2021	32441	7050	4,59	42100	5500	7,68	16392	6622	2,46
2022	20176	4979	4,05	26187	4124	6,35	11329	5238	2,18
2022/ 2016	0,776	0,804	0,964	0,936	0,973	0,962	0,831	0,863	0,973

Джерело: систематизовано авторами на основі [22]

Врожайність пшениці у 2022 р., порівняно із 2016 р., знизилась на 0,15 т/га, врожайність кукурудзи у 2022 р. становила 6,60 т/га і впала, порівняно з 2016 р., на 0,25 т/га, врожайність соняшника у 2022 р., порівняно з 2016 р., знизилась на 0,06 т/га.

Інтерпретація динаміки експорту зернових у 2022–2023 рр. наведена на рисунку.

Дослідження експортного потенціалу зернової промисловості України в умовах війни

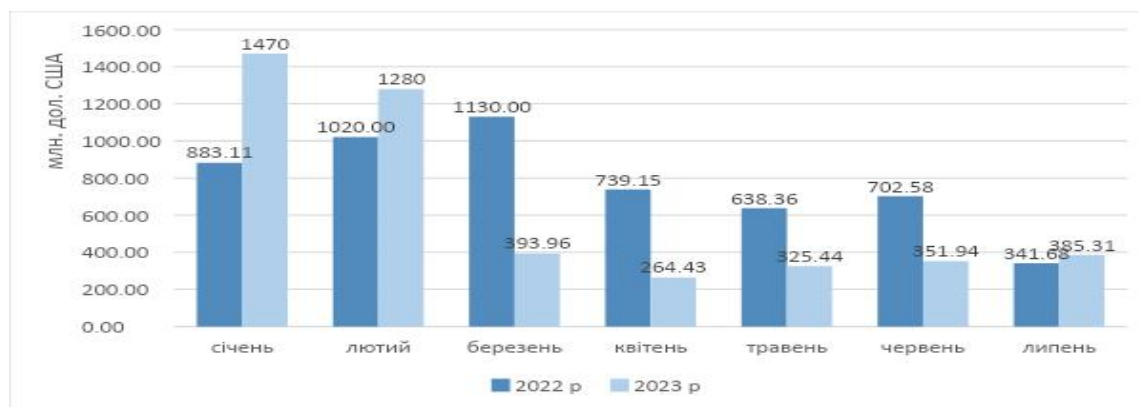

Рис. Динаміка експорту зернових у 2022–2023 рр.: короткотерміновий тренд, млн дол. США

Джерело: систематизовано та побудовано на основі даних [2]

Українську зернову продукцію імпортують країни Азії, Європи та Африки. У 2022/2023 мр. вдалось експортувати пшеницю до 65 країн, кукурудзу до 58 країн (табл. 3).

Таблиця 3

Основні імпортери українських зернових через порти, тонн

Країна	2022	Частка до загалу, %		2023 р., (на липень)	Частка до загалу, %	2023/2022
Іспанія	2936927	18,0		3002795	18,2	1,022
Китай	2526617	15,5		5287829	32,0	2,092
Туреччина	2063677	12,7		1400058	8,47	0,678
Італія	1359332	8,4		674388	4,08	0,496
Нідерланди	757775	4,67		998588	6,04	1,317
Єгипет	627463	3,87		910769	5,51	1,451
Ізраїль	423931	2,61		389291	2,35	0,918
Лівія	368831	2,27		232300	1,4	0,629
Туніс	351068	2,16		310000	1,87	0,883
Бельгія	349148	2,15		107088	0,6	0,306
Інші	5125476	31,6		3208265	19,4	0,625
Разом	16208245	100		16521371	100	1,019
Частка лідерів до загалу, %	68,37	–		80,58	–	–

Джерело: систематизовано авторами на основі [18]

Найбільшими країнами – імпортерами українських зернових є: Іспанія, Китай та Туреччина, частка яких у 2022 р. становила 18,0, 15,5, 12,7 % відповідно. Також провідні позиції серед імпортерів посідають Італія, Нідерланди, Єгипет, частка яких у 2022 р. – 8,4, 4,67, 3,87 % відповідно. Такі країни, як Ізраїль, Лівія, Туніс та Бельгія імпортують зернову продукцію з України з часткою близько 2 % кожна. У 2023 р. Китай лідирує серед основних країн-імпортерів у 2023 р., частка імпорту якого становила 32 %.

З початком вторгнення РФ в Україну головною проблемою зернового сектору є блокування країною-агресором морських шляхів. Через численні акти неспровокованої агресії проти цивільного судноплавства у Чорноморському регіоні в українських портах було заблоковано майже 22 млн т зерна [19]. У 2022 році була підписана “Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів” [28], за результатами якої Україна мала безпечно

експортувати через порти “Одеса”, “Чорноморськ”, “Южний” зернову продукцію країнам, які цього потребують. У 2023 р. через вихід рф із зернової угоди, Україна перейшла на альтернативні шляхи для експортування зернових культур. Почали працювати порти на річці Дунай, авто- та залізничні перевезення для експортування зернових. До початку війни через порти Одеси та Миколаєва транспортувалось близько 7 млн тонн зерна на місяць, 1 млн тонн відвантажувалось залізницею і 500 тис. тонн на місяць автомобільним транспортом. У травні 2023 р. на Дунаї відвантажили 2 млн 200 тис. тонн, що на 4,8 млн тонн менше, ніж могли би транспортувати портами Одеси та Миколаєва. Зростає ціна на поставки вантажів через збільшення цін на електроенергію. Вихід рф із зернової угоди став загрозою не тільки для українських експортерів, але й вплинув на світовий ринок зернових вантажів. За оцінкою експертів, ціни на зерно зростатимуть і країни Африки та Азії не зможуть його купити [8]. Загалом Україні вдалось експортувати “зерновим коридором” 33 млн тонн, а з українських портів вийшло 1002 судна [20] (табл. 4).

Таблиця 4

Аналіз експорту українських зернових березень 2022 р. – вересень 2023 р.

Вид зернових	Автотранспорт	Частка до загалу, %	Залізничний	Частка до загалу, %	Порти	Частка до загалу, %
Пшениця	1003290	24,0	2205213	16,0	17036695	33,8
Кукурудза	1591275	39,0	8779874	63,9	24326742	48,3
Ячмінь	129359	3,2	158563	1,15	3025615	6,0
Шрот	415188	10,2	1511666	10,9	3138676	6,2
Ріпак	938815	23,6	1130269	8,05	2832342	5,7
Разом	4077927	100	13785585	100	50360070	100

Джерело: систематизовано авторами на основі [18]

Через блокування морських шляхів рф українській логістиці довелось перебудуватися на сухопутні шляхи. У 2023 р. європейські країни підтримали зернових експортерів України. Як заходи сприяння було скасовано митні збори й імпорتنі квоти на українську зернову продукцію. Приблизно 50 % зернових вантажів транспортували сухопутними шляхами через європейські країни.

У 2022 р. показник експорту до країн ЄС зріс до 55,2 %, порівняно з 2021 р., у якому цей показник становив 22,7 % агроекспорту з України. У 2023 р. відбулося насичення внутрішніх ринків зерна країн-транзитерів українським збіжжям, внаслідок чого знизилась ціна на локальних ринках зерна. Відтак низка країн (Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія та Болгарія) заборонила імпортувати зернових українських фермерів. У зв'язку із блокуванням західного сухопутного кордону українські аграрії недоекспортували зерна на 650 млн дол. США [8]. Через блокування урядами цих країн українського експорту зерна значно загострилися проблеми у логістичній діяльності контрагентів зернового ринку, серед яких черги на кордоні з Польщею становлять близько 4000 вантажівок (на грудень 2023 року), втрата споживчих властивостей продуктів, що експортуються, зриви термінів поставки вантажів, анулювання договорів на поставку продукції тощо. Блокада експорту зернових вантажів сухопутними кордонами негативно впливає на економіку України, спричиняє дефіцит деяких товарів, впливає на зростання цін на товарну продукцію тощо.

Альтернативним розв'язанням проблем із заборонами українського експорту може стати транзит зернової продукції до портів інших країн для подальшої їх доставки до країн ЄС чи країн, що критично потребують зернових з України.

Наприклад, Литва пропонує перевезення українського зерна за чорноморським маршрутом до портів країн Балтії. Проте такий напрям має деякі інфраструктурні обмеження та є низько-рентабельним [3].

Під впливом надлишку запасів зерна в Україні, невизначеності стану та умов роботи зернового коридору, ускладнень логістики перевезень вантажів сформувались ціни на внутрішні закупівлі зернових з тенденцією до зниження [12] (табл. 5).

**Аналіз закупівельних цін на зернові культури в Україні 2023 р.:
короткостроковий тренд, грн/т**

Період	28.08	04.09	11.09	25.09	02.10	09.10	16.10	16.10/ 28.08
Ціна пшениці	5000	5150	4250	4750	4750	4000	4000	0,8
Ціна ячменю	4000	4000	4000	3500	3500	4000	4000	1
Ціна кукурудзи	5350	5250	4750	4250	4250	3750	3750	0,7

Джерело: сформовано авторами на основі [25]

Наприклад, експортні ціни на продовольчу пшеницю знизилися у вересні 2023 р. на 4 % до рівня липня 2023 р. Спадну динаміку цін відображає зниження експортних потужностей після припинення дії Чорноморської зернової ініціативи у липні 2023 р., що істотно обмежило обсяги експорту. Крім того, помітне збільшення кількості нападів на критично важливу портову інфраструктуру та пошкодження зерносховищ ще більше загрожують експортному потенціалу [4].

В умовах війни на кон'юнктуру як внутрішнього, так і зовнішніх ринків збуту зернових значно впливає блокада морських портів України, що спричинило значне зменшення обсягів експорту. Також російська агресія спричинила зменшення обсягів посівних площ, втрату об'єктів інфра- та супраструктури, що позначилось на зменшенні виробництва зерна (табл. 6).

Аналіз втрат елеваторів у прифронтових областях

Область	К-сть елеваторів, січень 2022 р., од.	К-сть елеваторів, червень 2023 р., од.	Втрати елеваторів, од.	Потужність елеваторів, січень 2022 р., тис. т	Потужність елеваторів, червень 2023 р., тис. т	Втрати потужності, тис. т
Донецька	29	7	22	1087,8	360,85	726,95
Луганська	23	23	0	880,0	–	880,0
Дніпропетровська	90	85	5	3236,0	2998,4	237,6
Запорізька	52	10	42	2244,1	415,4	1828,7
Миколаївська	65	44	21	4305,0	2483,5	1832,5
Харківська	89	68	21	3050,0	2445,0	605
Сумська	56	53	3	2928,0	2850,0	78
Херсонська	52	6	46	1890,3	203,8	1686,5
Загалом	456	296	160	19621,2	11396,1	8225,1
Частка втрат, %	–	–	35,08	–	–	41,9

Джерело: систематизовано авторами на основі [5]

З початку вторгнення РФ до квітня 2023 р. було зруйновано зернових потужностей на 160 тис. тонн одночасного зберігання. Найбільші втрати елеваторів у Миколаївській області (1832,5 тис. т), Запорізькій області (1828,7 тис. т), Херсонській області (1686,5 тис. т).

Отже, коливання кон'юнктури ринку зерна в Україні впливає не тільки на українських фермерів, але і на світову кон'юнктуру зернового ринку. Тож для подальшого розвитку ринку зерна в умовах збурень потрібно:

- стимулювання державою українських фермерів через надання пільг та грошової допомоги на відбудову об'єктів виробничої супра- та інфраструктури, а також потужностей для зберігання зерна (складської інфраструктури);

- розвиток не тільки виробництва, але й переробки зернових, що дасть змогу перейти з експортера сировини до експортера готової продукції із більшою доданою вартістю, що сприятиме збільшенню державного бюджету;

- розмінування посівних площ, а також збільшення посівних площ зернових культур у безпечних регіонах;
- пошук нових альтернативних маршрутів для експорту зерна потребуючим країнам;
- компенсація вартості європейським перевізникам для доставки українського зерна від кордону до європейських портів.

Висновки

Аналіз кон'юнктури ринку зернових вантажів в Україні засвідчив сильні позиції України на ринку зерна у світі. Війна значно обмежила обсяги виробництва за експортом зернових, вплинула на експортний зерновий потенціал держави внаслідок зменшення площ посівів зернових, пошкодження інфраструктури та появу перешкод вантажним перевезенням, блокування чорноморських портів. Важливим завданням для збільшення експортного потенціалу є відновлення логістичних ланцюгів поставок експортно-орієнтованих вантажів безпечними економічно вигідними водними коридорами та політичний вплив стейкхолдерів на макrorівні щодо відкриття морських коридорів та західних сухопутних коридорів експорту зернових вантажів.

Перспективи подальших досліджень

Перспективу подальших досліджень автори вбачають у проведенні оцінки концентрації ринку зернових вантажів в Україні з огляду на загострення внутрішньогалузевої конкуренції на ринку зерна через вплив конкурентних сил та чинників геополітичного середовища в країні.

Список літератури

1. Антонюк О. П. (2014). Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції. Економіка харчової промисловості, 3, 27–32.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 3 листопада 2023).
3. Драч С. (2023). Заборона експорту українського зерна: пошук можливих варіантів вирішення проблеми. AGROPORTAL. URL: <https://agroportal.ua/blogs/zaborona-eksportu-ukrajinskogo-zerna-poshuk-mozhlivih-variantiv-virishennya-problemi> (дата звернення: 2 листопада 2023).
4. Дубровенко А. (2023). Ціни на зерно в Україні. Скільки коштує кукурудза у жовтні. NOVYNY. LIVE. URL: <https://novyny.live/groshi/tsini-na-zerno-v-ukrayini-skilki-koshtuie-kukurudza-u-zhovtni-126420.html> (дата звернення: 1 листопада 2023).
5. Елеваторні втрати України через війну на червень 2023 року. (2023). ELEVATORIST. URL: <https://elevatorist.com/blog/read/853-elevatorni-vtrati-cherez-viynu-na-cherven-2023-roku> (дата звернення: 3 листопада 2023).
6. Жнива-23: В Україні намолочено 16,6 млн тонн зерна нового. (2023). MINARGO. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zhniva-23-v-ukrayini-namolocheno-166-mln-tonn-zerna-novogo-vrozhayu> (дата звернення: 1 листопада 2023).
7. Зеленюк Х. (2023). Блокада кордону в інтересах Москви: чому Польща ризикує перетнути точку неповернення у відносинах з Україною. TSN. URL: <https://tsn.ua/exclusive/blokada-kordonu-v-interesah-moskvi-chomu-polscha-rizikuye-peretnuti-tochku-nepovernennya-u-vidnosinah-z-ukrayinoyu-2458891.html> (дата звернення: 3 листопада 2023).
8. Зернова угода без РФ. (2023). RADIOSVOBODA. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-zernovyy-korydor-ataky-rosiyi-v-chornomu-mori/32510211.html> (дата звернення: 5 листопада 2023).
9. Ільчук М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Євтушенко В. Д. (2019). Ринок зерна в Україні та його стабілізація. Економіка АПК, 4, 29–38. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029> (дата звернення: 1 листопада 2023).
10. Казьмір В. А. (2020). Модернізація структуро-логічної моделі організаційно-економічного механізму функціонування ринку зерна: методологічний вимір. Східна Європа: економіка, бізнес та управління, 4, 42–47.
11. Ковальова О. М. (2015). Оцінка потенціалу розвитку зернового підкомплексу економіки України. Глобальні та національні проблеми економіки, 7, 157.

12. Костецький Б. (2023). Зернове майбутнє України: угода з росією та прогноз закупівельних цін на кукурудзу, пшеницю, ячмінь. AGROPOLIT. URL: <https://agropolit.com/blog/528-zernove-maybutnye-ukrayini-ugoda-z-rosiyeyu-ta-prognoz-zakupivelnih-tsin-na-kukurudzu-pshenitsyu-yachmin> (дата звернення: 1 листопада 2023 р.).
13. Лагодієнко В. В., Богданов О. О. (2019). Місце та роль України на світовому ринку пшениці. Український журнал прикладної економіки, 3, 297–308. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-3-33> (дата звернення: 5 листопада 2023 р.).
14. Ларіна Т. Ф., Литвинов А. І., Потишняк О. М. (2019). Контрейлерні перевезення як елемент ланцюга постачань аграрної продукції на світовий ринок. Актуальні проблеми інноваційної економіки, 2, 74–79.
15. Лищенко М. О. (2018). Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна: наукові основи, стан, перспективи: монографія. Буринь: ПП “Буринська районна друкарня”, 324.
16. Лотиш О. (2022). Роль України на світовому ринку зерна: виклики і загрози. Економіка та суспільство, 45, 1–12. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-56> (дата звернення: 3 листопада 2023).
17. Месель-Веселяк В. Я. (2018). Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. Економіка АПК, 5, 5–14.
18. Обсяги експорту агропродукції зерновим коридором. (2023). UGA. URL: <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru> (дата звернення: 3 листопада 2023).
19. Перспективи використання морських коридорів безпечного експорту зерна для активізації економічного зростання. NISS. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/perspektyvy-vykorystannya-morskykh-korydoriv-bezpechnoho-eksportu-zerna> (дата звернення: 7 листопада 2023).
20. Саботаж РФ “зернового коридору”. (2023). INTERFAX. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/923303.html> (дата звернення: 5 листопада 2023).
21. Свириденко Ю. (2023). Що Мінекономіки планує зробити для підтримки українських аграріїв. FORBES. URL: <https://forbes.ua/money/shcho-minekonomiki-planue-zrobiti-dlya-pidtrimki-ukrainskikh-agrariiv-rozprovidae-ministerka-yuliya-sviridenko-06072023-14670> (дата звернення: 1 листопада 2023).
22. Статистика вирощування зернових в Україні 2007–2022. (2023). SHAREUAPOTENTIAL. URL: <http://shareuapotential.com/r u/BE/ukrainian-zerno-statistika-vyraschivania-2020.html> (дата звернення: 3 листопада 2023).
23. ТОП–10 країн виробників пшениці в 2022 /23 маркетинговому році. (2023). LATIFUNDI. URL: <https://latifundi.st.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenitsi-v-2022-23-mr>. (дата звернення: 1 листопада 2023).
24. Україна увійшла в ТОП-3 світових експортери кукурудзи. AGRONEWS. URL: <https://agronews.ua/news/ukrayina-uvijshla-v-top-3-svitovyh-eksportery-kukurudzy/> (дата звернення: 5 листопада 2023).
25. Ціни на зерно в Україні. (2023). UKRAGROCONSULT. URL: <https://ukragroconsult.com/grain-prices/> (дата звернення: 1 листопада 2023).
26. Черемісіна С. Г. (2021). Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. Економіка АПК, 2, 48–58. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102048> (дата звернення: 1 листопада 2023).
27. Шпикуляк А., Білокінна І. (2019). Інституційне регулювання у забезпеченні розвитку аграрного сектору і підприємництва. Економіка. Фінанси. Менеджмент, 7, 7–15. URI: <http://repository.vsau.org/repository/getfile.php/32554.pdf> (дата звернення: 1 листопада 2023).
28. Шумілін О. (2022). У Стамбулі підписали угоду для вивезення українського зерна. PRAVDA. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/22/7359647/> (дата звернення: 5 листопада 2023).
29. Distribution of global cornproductionin 2022/23, bycountry. (2023). STATISTA. URL: <https://www.statista.com/statistics/254294/distribution-of-global-corn-production-by-country-2012/> (дата звернення: 5 листопада 2023).
30. Foreign Agricultural Service. URL: <https://www.fas.usda.gov/regions/ukraine> (дата звернення: 3 листопада 2023).

References

1. Antoniuk, O. P. (2014). Analiz struktury eksportu ahroprodovolchoi produktsii [Analysis of the structure of exports of agri-food products]. Ekonomika kharchovoi promyslovosti [Economics of the food industry], 3, 27–32. [In Ukrainian].

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].
3. Drach, S. (2023). Zaborona eksportu ukrainskoho zerna: poshuk mozhliviykh variantiv vyrishennia problem [Ukrainian grain export ban: search for possible solutions to the problem]. AGROPORTAL. Retrieved from <https://agroportal.ua/blogs/zaborona-eksportu-ukrajinskogo-zerna-poshuk-mozhlyvyykh-variantiv-virishennya-problemi> [In Ukrainian].
4. Dubrovenko, A. (2023). Tsiny na zerno v Ukraini [Grain prices in Ukraine]. Skilky koshtuie kukurudza u zhovtni [How much does corn cost in October]. NOVYNY. LIVE. Retrieved from <https://novyny.live/groshi/tsini-na-zerno-v-ukrayini-skilki-koshtuie-kukurudza-u-zhovtni-126420.html> [In Ukrainian].
5. Elevatorni vtraty Ukrainy cherez viynu na cherven 2023 roku [Ukraine's elevator losses due to the war as of June 2023]. (2023). ELEVATORIST. Retrieved from <https://elevatorist.com/blog/read/853-elevatorni-vtrati-cherez-viynu-na-cherven-2023-roku> [In Ukrainian].
6. Zhnyva-23: V Ukraini namolocheno 16,6 mln tonn zerna novoho [Harvest-23: Ukraine harvests 16.6 million tonnes of new grain]. (2023). MINARGO. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/news/zhnyva-23-v-ukrayini-namolocheno-166-mln-tonn-zerna-novogo-vrozhayu> [In Ukrainian].
7. Zeleniuk, Kh. (2023). Blokada kordonu v interesakh Moskvy: chomu Polshcha ryzykuie peretnuty tochku nepovernennia u vidnosynakh z Ukrainoiu [Blockade of the border in Moscow's interests: why Poland risks crossing the point of no return in its relations with Ukraine]. TSN. Retrieved from <https://tsn.ua/exclusive/blokada-kordonu-v-interesah-moskvi-chomu-polscha-rizykuye-peretnuti-tochku-nepovernennia-u-vidnosinah-z-ukrayinoyu-2458891.html> [In Ukrainian].
8. Zernova uhoda bez RF [Grain deal without Russia]. (2023). RADIOSVOBODA. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryzovya-zernovyy-korydor-ataky-rosiyi-v-chornomu-mori/32510211.html> [In Ukrainian].
9. Ilchuk, M. M., Konoval, I. A., Baranovska, O. D., Yevtushenko, V. D. (2019). Rynok zerna v Ukraini ta yoho stabilizatsiia [The grain market in Ukraine and its stabilisation]. Ekonomika APK [Agricultural economy], 4, 29–38. Retrieved from <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029> [In Ukrainian].
10. Kazmir, V. A. (2020). Modernizatsiia strukturo-lohichnoi modeli orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu funktsionuvannia rynku zerna: metodolohichni vymiry [Modernization of the structural and logical model of the organisational and economic mechanism of the grain market functioning: methodological dimension]. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia [Eastern Europe: economy, business and governance], 4, 42–47. [In Ukrainian].
11. Kovalova, O. M. (2015). Otsinka potentsialu rozvytku zernovoho pidkompleksu ekonomiky Ukrainy [Assessment of the development potential of the grain subcomplex of the Ukrainian economy]. Hlobalni ta natsionalni problem [Global and national economic issues], 7, 157 [In Ukrainian].
12. Kostetskyi, B. (2023). Zernove maibutnie Ukrainy: uhoda z rosiieiu ta prohnoz zakupivelnnykh tsin na kukurudzu, pshenytsiu, yachmin [Ukraine's grain future: agreement with Russia and forecast of purchase prices for corn, wheat and barley]. AGROPOLIT. Retrieved from <https://agropolit.com/blog/528-zernove-maibutnye-ukrayini-ugoda-z-rosiyeyu-ta-prohnoz-zakupivelnnykh-tsin-na-kukurudzu-pshenitsyu-yachmin> [In Ukrainian].
13. Lahodiienko, V. V., Bohdanov, O. O. (2019). Mistse ta rol Ukrainy na svitovomu rynku pshenytsi [Ukraine's place and role in the global wheat market]. Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics], 3, 297–308. Retrieved from <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-3-33> [In Ukrainian].
14. Larina, T. F., Lytvynov, A. I., Potyshniak, O. M. (2019). Kontreilerni perevezennia yak element lantsiuha postachan ahrarnoi produktsii na svitovyi rynek [Container transport as an element of the supply chain of agricultural products to the global market]. Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky [Current issues of the innovation economy], 2, 74–79. [In Ukrainian].
15. Lyshenko, M. O. (2018). Efektyvnist funktsionuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv na rynku zerna: naukovi osnovy, stan, perspektyvy: monohrafiia [Efficiency of functioning of agricultural enterprises in the grain market: scientific bases, state, prospects: monograph]. Buryń: PP "Buryńska raionna drukarnia" [Buryń: Buryń District Printing House], 324. [In Ukrainian].
16. Lotysh, O. (2022). Rol Ukrainy na svitovomu rynku zerna: vyklyky i zahrozy [Ukraine's role in the global grain market: challenges and threats]. Ekonomika ta suspilstvo [Economics and society], 45, 1–12. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-56> [In Ukrainian].

17. Mesel-Veseliak, V. Ya. (2018). Vyrobnystvo zernovykh kultur v Ukraini: potentsiini mozhlyvosti [Grain production in Ukraine: potential opportunities]. *Ekonomika APK [Agricultural economy]*, 5, 5–14. [In Ukrainian].
18. Obsiahy eksportu ahroproduksii zernovym korydorom [Volumes of agricultural exports via the grain corridor]. (2023). UGA. Retrieved from <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru> [In Ukrainian].
19. Perspektyvy vykorystannia morskykh korydoriv bezpechnoho eksportu zerna dlia aktyvizatsii ekonomichnoho zrostantia [Prospects for using sea corridors for safe grain exports to boost economic growth]. NISS. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/perspektyvy-vykorystannya-morskykh-korydoriv-bezpechnoho-eksportu-zerna> [In Ukrainian].
20. Sabotazh RF “zernovoho korydoru” [Russia’s sabotage of the “grain corridor”]. (2023). INTERFAX. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/923303.html> [In Ukrainian].
21. Svyrydenko, Yu. (2023). Shcho Minekonomiky planue zrobyty dlia pidtrymky ukraïnskykh ahrariiv [What the Ministry of Economy plans to do to support Ukrainian farmers]. FORBES. Retrieved from <https://forbes.ua/money/shcho-minekonomiki-planue-zrobity-dlya-pidtrimki-ukraïnskikh-agrariiv-rozpovidae-ministerka-yuliya-sviridenko-06072023-14670> [In Ukrainian].
22. Statystyka vyroshchuvannia zernovykh v Ukraini 2007–2022 [Statistics of grain production in Ukraine 2007–2022]. (2023). SHAREUAPOTENTIAL. Retrieved from http://shareuapotential.com/r_u/BE/ukrainian-zerno-statistika-vyraschivania-2020.html [In Ukrainian].
23. TOP–10 krain vyrobnykiv pshenytsi v 2022 /23 marketynhovomu rotsi [TOP-10 wheat producing countries in 2022 /23 marketing year]. (2023). LATIFUNDI. Retrieved from <https://latifundi.st.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenytsi-v-2022-23-mr> [In Ukrainian].
24. Ukraina uviishla v TOP-3 svitovykh eksportery kukurudzy [Ukraine is among the world’s top 3 corn exporters]. AGRONEWS. Retrieved from <https://agronews.ua/news/ukrayina-uvijshla-v-top-3-svitovyh-eksportery-kukurudzy/> [In Ukrainian].
25. Tsiny na zerno v Ukraini [Grain prices in Ukraine]. (2023). UKRAGROCONCULT. Retrieved from <https://ukragroconsult.com/grain-prices/> [In Ukrainian].
26. Cheremisina, S. H. (2021). Rynok zernovykh kultur v Ukraini: analiz suchasnoho stanu ta perspektyvy rozvytku [Grain market in Ukraine: analysis of the current state and development prospects]. *Ekonomika APK [Agricultural economy]*, 2, 48–58. Retrieved from <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102048> [In Ukrainian].
27. Shpykuliak, A., Bilokinna, I. (2019). Instytutsiine rehuliuвання u zabezpechnni rozvytku ahrarnoho sektoru i pidpriemnytstva [Institutional regulation in ensuring the development of the agricultural sector and entrepreneurship]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment. [Economics. Finance. Management]*, 7, 7–15. Retrieved from <http://repository.vsau.org/repository/getfile.php/32554.pdf> [In Ukrainian].
28. Shumilin, O. (2022). U Stambuli pidpysaly uhodu dlia vyvezennia ukraïnskoho zerna [Agreement signed in Istanbul to export Ukrainian grain]. PRAVDA. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/22/7359647/> [In Ukrainian].
29. Distribution of global cornproductionin 2022/23, bycountry. (2023). STATISTA. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/254294/distribution-of-global-corn-production-by-country-2012/> [In English].
30. Foreign Agricultural Service. Retrieved from <https://www.fas.usda.gov/regions/ukraine> [In English].

O. E. Shandrivska¹, O. V. Pyzh²

Lviv Polytechnic National University

¹Department of Marketing and Logistics

²Department of Business Economics and Investment

STUDY OF THE GRAIN MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

© Shandrivska O. E., Pyzh O. V., 2024

The purpose of the study is to investigate the state and tender development of the Ukrainian grain market in terms of unlocking the export potential of the Ukrainian grain industry, given the need to

restore logistics supply chains for export-oriented grain flows in the face of blocked land and water transport corridors. The objectives of the study were:

- To analyse the grain market conditions in terms of grain exports from Ukraine;
- Identification of bottlenecks in grain exports via logistics routes, including the “grain corridor” from July 2022 to the present;
- Identification of the export potential of grain cargoes from Ukraine and determination of further development of grain production and export.

To achieve the purpose of the study, a set of scientific methods was used to ensure the conceptual integrity of the study, in particular: systemic – to highlight the conceptual foundations of identifying factors influencing the state of the grain market; dialectical logic, induction, deduction – to substantiate the directions of infrastructure support in terms of restoring the grain market; comparative and statistical analysis – to study the specifics of the functioning of the Ukrainian grain market; problem-oriented – to identify the specifics of the Ukrainian grain market.

The article analyses the export potential of the grain cargo market in Ukraine and Ukraine’s position in the global grain market. The author examines the impact of the war, which significantly limited grain production and affected the country’s grain export potential due to a decrease in grain planting areas, damage to super- and infrastructure facilities, and obstacles to freight transportation, including the blockade of the Black Sea ports. The author substantiates the task of increasing the export potential for the needs of restoring the logistics supply chains of export-oriented goods through safe, cost-effective water corridors and the need for political influence of stakeholders at the macro level to restore water and land corridors for the export of goods.

The conclusions and practical recommendations provided can be used by the counterparties of the Ukrainian grain market in assessing the export potential of the Ukrainian grain industry.

The article presents data that identify the situation on the Ukrainian grain market in terms of assessing the potential of export-oriented grain cargoes during the war, which has a significant impact on the safety of transportation across water and land borders.

Keywords: grain yields; sown areas; grain market; grain market conditions; grain exports; logistics supply chains; security.